

Metoda posuzovacího diagramu asociálního činu žáka (Danuše Heřmanská)

Někdy učitelé prožívají a řeší přímo **intrapsychický konflikt**, když se např. obávají **na jedné straně** možnosti důsledků zanedbání drobných signálů asociality ve vztahu k danému dítěti a **na druhé straně** negativního etiketizování takových dětí. Ne vždy se též dovedou orientovat ve skryté motivaci asociálních činů apod.

Je zde nutný **individuální diferencující přístup**, správná **atribuce příčin chování** a správná **volba postupů a opatření**.

Metoda posuzovacího diagramu asociálního činu žáka je výrazem snahy **poskytnout učitelům (vychovatelům) metodu či pomůcku, která by jejich rozhodovací analýzu usnadnila a odborně prohloubila vytyčením a popisem faktorů, které kriminologie a psychologie považuje za významné** při ohodnocování povahy a intenzity deviantního (rizikového, neukázněného) chování.

Vznik a účel metody DAČ

Metoda posuzovacího diagramu asociálního činu žáka (DAČ) vznikla v rámci rozsáhlého výzkumu dětské predelikvence, do kterého bylo zahrnuto 130 základních škol ČR.

Metoda DAČ může být **prostředníkem napomáhajícím k erudovanějšímu, vícefaktoriálnímu přístupu učitelů k asociálním činům jejich žáků a pomocným kauzálně atribučním nástrojem s víceúčelovým využitím**.

Metoda DAČ **vytyčuje faktory, u nichž se předpokládá příčinná souvislost s deliktem, asociálním činem**.

Kauzalita v této oblasti je velmi složitá a předpokládá **stochastický model kauzálních vztahů**. Znamená to, že vychází z předpokladu, že obecně **vztah příčina – účinek má pravděpodobnostní charakter**, tj. že obecně **jednoznačný charakter není mezi příčinou a účinkem**, nýbrž **mezi příčinou a třídou možných účinků a mezi účinkem a třídou možných příčin**.

Vytyčené příčinné faktory metody DAČ jsou následující:

- a) **Vnitřní zábrany:** žákovo svědomí, morální názory, vštípené morální zásady, výčitky svědomí.
- b) **Neuspokojenost (frustrace) potřeb:** žák něčím strádá, cítí se neuspokojený, rozmrzelý, otrávený, nešťastný, zklamaný, nespokojený se sebou, se svým prostředím (v rodině, ve škole, mezi kamarády); nemůže dosáhnout toho, co by chtěl mít, kde by chtěl být, s kým by chtěl být apod.
- c) **Kontakt s realitou:** týká se stupně, schopnosti **PŘEDVÍDÁNÍ následků** svých činů, zhodnocení současné situace, poučení se z dřívějších zkušeností (hlavně nezdarů); **nízký kontakt s realitou** = impulsivní, nerozvážené, nepromyšlené, bezprostřední uspokojování potřeb, nápadů, aniž se myslí na následné nesnáze; **vysoký kontakt s realitou** = uděláme to, co je pro nás dobré dlouhodobě, co nás neohrožuje, co nám nevytváří nové potíže a problémy – zvažujeme své jednání pod vlivem dřívějších zkušeností, předjíáme následky zamýšleného jednání.
- d) **Riziko ztráty jiných hodnot:** poměr zisku a ztráty spáchaným činem – co žák asi získá, co ztratí, má co ztratit, nemá co ztratit (např. dobrou pověst mezi lidmi, lásku

rodičů; důvěru, přízeň, kladné hodnocení učitele; zájem, oblibu, ocenění, obdiv kamarádů; odmítání, pohrdání, odsouzení, posměch spolužáků apod.).

- e) **Příhodnost situace (situační potenciál činu):** úroveň aktuální příležitosti k provedení, snadnost provedení, výhodné podmínky k provedení (např. nepřítomnost dozoru, nepřítomnost jiných lidí; nabízí se jiné místo, situace, osoba, prostředí, pomocníci, spolupachatelé; žák žije v prostředí, které asociálně jedná).
- f) **Vnější zábrany:** jejich představa; uvědomění si možnosti vnějších zásahů; obavy z nich (např. obavy z prozrazení, chycení při činu, vyšetřování, potrestání – zhoršená známka z chování, přeřazení na jinou školu, umístění do výchovného zařízení; ostuda pro žáka, hanba pro rodinu aj.). **VNĚJŠÍ ZÁSAHY. Není to věc nějaké vyšší morálky, ale strachu.**

Posouzení jednotlivých faktorů ve vztahu k žákovskému pachateli je **založeno na extrospektivním hodnocení žáka jeho učitelem.**

Kauzální schéma atribucí učitelů, obsažená ve vyvinuté metodě, považujeme za **jeden z kroků k přetváření a zdokonalování spontánních, nepřesných**, často náhodně a shodou okolností ovlivněných **učitelských představ o žákovi.**

Formální záznamová stránka metody (hexagonální růžicový záznamový diagram; hexagon = šestiúhelník)

Každá polopřímka je subjektivní **kvantitativní posuzovací škálou jednotlivého faktoru, považovaného za relevantní vzhledem k asociálnímu činu.**

Polopřímky zároveň představují (tj. hodnota na nich posuzovatelem vyznačená) **kvantitativní odhad** (odhad příčin činu) **posuzovatelem (učitelem) atribuovaných příčin asociálního činu žáka.**

Hodnoty ke středu diagramu spíše **podporují spáchání asociálního činu, tj.**

- nízké vnitřní zábrany,
- neuspokojenost potřeb,
- nízký kontakt s realitou,
- nízké riziko ztráty jiných hodnot (nemá co ztratit),
- příhodnost situace,
- nízké vnější zábrany.

Hodnoty činitele směřující k obvodu diagramu spíše **zabraňují spáchání asociálního činu, tj.**

- vysoké vnitřní zábrany,
- uspokojenost potřeb,
- vysoký kontakt s realitou,
- vysoké riziko ztráty jiných hodnot (má co ztratit),
- nepříhodnost situace,
- vysoké předjímání, uvědomování si vnějších zábran.

0 = špatné,
10 = dobré

Výsledek hodnocení posuzovatel zaneše přetnutím polopřímky křížkem (--x--). Všechny křížky spojí.

Při pochopení podstaty obsahu faktorů je záznam jednoduchou záležitostí. **Umožňuje i snadný záznam změn, ať již pod vlivem nových informací, či pod vlivem cíleného výchovného působení apod.**

Rovněž umožňuje snadné znázornění interindividuálních rozdílů v působení faktorů u skupiny nebo dyády spolupachatelů **anebo** interindividuálních rozdílů v posuzování činu žáka různými subjekty výchovného působení.

U starších predelikventů schopných introspekce, můžeme na bázi fundovaně vedené řízené explorační (průzkum, zkoumání) **získat údaje jejich sebeposouzení.**

Metody DAČ je možno použít též při rozboru asociálních činů žáků jako příkladů v preventivním působení na žáky, zejména při formování subjektivní morální odpovědnosti.

Všechny **faktory** v metodě užití lze přímo či alespoň nepřímo **výchovně ovlivňovat a formativně využívat.**

Tvar polygonu (mnohoúhelníku), získaného po skalaci spojením bodů přisouzených hodnot, **možno vizuálně srovnat již u dvou případů** takto zpracovaných. **Odchylnost od průměrného polygonu** (viz DAČ B) **dává při srovnání okamžitou představu o zvláštnostech posuzovaného případu.**

Mimo jiné je DAČ hodnocen jako **užitečné vodítko explorační (zkoumání) žáků při vyšetřování příslušného činu.**

Velmi je ceněna možnost lepšího posouzení úrovně závažnosti činu (subjektivní a objektivní), **což je dle učitelů značný praktický výchovný problém, který způsobuje dilema v jejich rozhodování,** ve snaze nedopustit se nesprávného či dokonce pro dítě škodlivého prediktivního „onálepkování“.